

مبانی و فرآیند نظام سازی سیاسی

در انقلاب اسلامی ایران

حمید احمدی حاجیکلایی

سرشناسه :	احمدی حاجیکلاهی، حمید، ۱۳۲۰ -
عنوان و نام دبداور :	مبانی و فرآیند نظام‌سازی سیاسی در انقلاب اسلامی ایران / حمید احمدی حاجیکلاهی.
مشخصات نشر :	قم: نگاران نور، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری :	۵۶۲ ص.
شابک :	۱۰۰۰۰۰ ریا: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵-۹۲۰-۳-۶
وصف فهرست نویسی :	فیا
یادداشت :	کتابخانه: ص. ۵۸۲-۵۸۳: همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع :	ایران -- تاریخ -- انقلاب اسلامی. ۱۳۵۷
موضوع :	ایران -- تاریخ -- جمهوری اسلامی. ۱۳۵۸
موضوع :	ایران -- سیاست و حکومت -- ۱۳۵۷ -
رده هدی کنکره :	۱۵۵۲DSR / الف ۳۷۳ ۱۳۹۰
رده هدی دیوبی :	۹۵۵/۰۸۲
شماره کتابشناسی ملی :	۲۵۸۱۳۲۴
تاریخ درخواست :	۱۳۹۰/۰۹/۲۱
تاریخ پاسخگویی :	۱۳۹۰/۰۹/۲۸
کد سگریته :	۲۵۸۰۰۵۶
	۵۸۲

مبانی و فرآیند نظام‌سازی سیاسی در انقلاب اسلامی ایران

مؤلف: حمید احمدی حاجیکلاهی

ویراستار: حسن عمو عبداللہی

حروفچین: محمدرسولی فرد - بهزاد معیری

طراح جلد: محمدرسولی فرد

ناشر: نگاران نور

نوبت چاپ: اول - پاییز ۱۳۹۰

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵-۹۲۰-۳-۶

آدرس: قم، خ صفائییه، کوچه ممتاز، انتشارات نگاران نور

کلیه حقوق محفوظ است

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
فصل اول: مروری بر روند رخداد انقلاب اسلامی	۱۷
مفاهیم و کلیات	۱۹
چیستی انقلاب	۱۹
خصوصیات انقلاب	۲۱
سایر دگرگونی‌ها و تغییرات اجتماعی و سیاسی	۲۲
از عامل شتاب‌زای انقلاب اسلامی تا سقوط رژیم پهلوی	۲۷
مرحله دوم فرایند انقلابی	۳۴
سیاست آشتی ملی	۳۵
سیاست مشت آهنین	۳۹

دولت ائتلاف ملی	۴۲
رویکرد آمریکا در برابر انقلاب و دولت ائتلاف ملی	۴۶
آخرین گام‌ها برای برجیدن نظام	۴۸
فصل دوم: شالوده نظری انقلاب اسلامی	۵۱
انقلاب اسلامی بازتفسیر سنت‌های اسلامی	۵۵
روش‌های تحلیل انقلاب اسلامی	۵۷
هویت‌های گفتمانی جامعه ایران در سال‌های ۵۷ - ۲۰	۶۰
گسترش نوگرایی دینی	۶۴
بازگشت به خویشتن	۶۵
احیای هویت اسلامی	۷۰
مولفه‌های درونی گفتمان انقلابی و مرکزیت یافتن آن	۷۴
الف) در دسترس بودن	۷۴
ب) انسجام و سازماندهی نیروهای مذهبی	۸۰
۱. تعلقات مذهبی مردم	۸۱
۲. توانایی روحانیت در بسیج آحاد مردم	۸۵
۳. در اختیار داشتن شبکه‌های رسانه‌ای فعال جهت	۹۱
ج) فراگیری و شمولیت گفتمان مذهبی	۹۵
د) بازتولید ارزش‌های اسلامی	۱۰۰
هـ) تضعیف قدرت و رهبری رژیم پهلوی	۱۰۹
و) عناصر درون گفتمانی هویت اسلامی - شیعی	۱۱۲
۱. بازگشت به خویشتن	۱۱۳
۲. نفی غرب‌گرایی و تلاش برای دستیابی به استقلال	۱۱۹

۳. آرمان شهادت طلبی و ایثار.....	۱۳۲
۴. مفهوم غیبت و انتظار.....	۱۳۸
۵. عدالت طلبی و برابری جویی.....	۱۴۱
۶. آزادی.....	۱۴۲
فصل سوم: دوران گذار.....	۱۴۵
الف) شورای انقلاب.....	۱۴۷
فرایند شکل گیری شورای انقلاب.....	۱۴۹
وظایف و کارکردهای شورای انقلاب.....	۱۵۳
ب) دولت موقت.....	۱۶۱
مختصات کابینه دولت موقت.....	۱۷۴
تعامل دولت موقت با رهبری و نهادهای انقلاب.....	۱۷۵
مخالفت اعضای دولت موقت با امام خمینی (ره).....	۱۸۴
بی توجهی به مردم و روحیه انقلابی آنان.....	۱۸۶
دولت موقت و آمریکا.....	۱۸۸
فصل چهارم: نهادسازی، ضرورت ها و فرآیندها.....	۱۹۷
کمیته انقلاب اسلامی.....	۲۰۰
کمیته های انقلاب و دولت موقت.....	۲۰۳
سالم سازی کمیته ها.....	۲۰۷
ستاد انقلاب فرهنگی.....	۲۱۵
الف) اهداف و مسؤولیت های ستاد انقلاب فرهنگی.....	۲۱۷
ب) تشکیلات و سازماندهی ستاد انقلاب فرهنگی.....	۲۱۹
۱. جهاد دانشگاهی.....	۲۱۹

۲. برنامه‌ریزی آموزش عالی ۲۲۱
۳. بخش برنامه ریزی فرهنگی ۲۲۲
۴. گزینش استاد ۲۲۳
۵. گزینش دانشجو ۲۲۴
۶. مرکز نشر دانشگاهی ۲۲۵
- شورای عالی انقلاب فرهنگی ۲۲۸
- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۲۵۱
- بسیج مستضعفین ۲۵۷
- ارکان بسیج ۲۶۰
- دادگاه‌های انقلاب ۲۶۴
- جهاد سازندگی ۲۷۲
- فصل پنجم: تعیین نظام سیاسی و حکومتی ایران** ۲۷۹
- حکومت اسلامی و تحول در اندیشه سیاسی معاصر شیعه ۲۸۴
- حکومت اسلامی در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) ۲۸۶
- فرایند جمهوری‌خواهی در تاریخ معاصر ایران ۳۰۸
- امام خمینی (ره) و برقراری نظام جمهوری اسلامی ۳۱۵
- مواضع گروه‌ها و شخصیت‌های سیاسی درباره نوع نظام سیاسی ۳۱۸
- فصل ششم: مبانی و فرآیند تدوین قانون اساسی** ۳۲۵
- قانون و قانونگذاری در فقه سیاسی شیعه ۳۲۷
- قانون اساسی بر اساس مناسبات حقوقی ۳۳۳
- پیش‌نویس قانون اساسی ۳۳۸
- اجازات ۳۸۷

نقد شخصیت‌های سیاسی و فرهنگی بر پیش‌نویس	۳۶۹
حکومت آرمانی شیعی در چالش با پیش‌نویس قانون اساسی	۳۷۴
نقد مراجع و علما بر پیش‌نویس قانون اساسی	۳۷۶
تشکیل مجلس خبرگان قانون اساسی	۳۹۳
مجلس خبرگان و تصویب قانون اساسی	۴۰۴
طرح انحلال مجلس خبرگان	۴۰۸
فصل هفتم: فرایند استقرار و تثبیت نهادهای قانونی	۴۱۱
نهاد رهبری و ولایت فقیه	۴۱۴
روند تثبیت قوه مجریه	۴۲۱
انتخاب اولین رئیس جمهوری اسلامی	۴۲۱
احزاب سیاسی و اولین انتخابات ریاست جمهوری	۴۲۳
انتخاب اولین نخست‌وزیر	۴۲۸
اقدامات اولین رئیس جمهوری و عزل وی	۴۴۲
قوه مجریه عبور از بحران تا تثبیت	۴۵۲
فرایند تثبیت و استقرار قوه مقننه	۴۵۵
اهتمام امام خمینی (ره) در تشکیل مجلس انقلابی و	۴۵۷
ترکیب نمایندگان مجلس اول	۴۵۹
امام خمینی (ره) و تثبیت جایگاه مجلس	۴۶۰
تعارض‌ها و چالش‌ها در مجلس اول	۴۶۱
چگونگی به قدرت رسیدن میرحسین موسوی در	۴۶۵
مجلس در ادوار مختلف دوران تثبیت	۴۶۹
استقرار و تثبیت قوه قضائیه	۴۷۲

- قانون اساسی و شکل‌گیری نظام قضایی جدید..... ۴۷۴
- نقش علمای دینی در سازمانی شدن و استقرار قوه قضاییه..... ۴۷۷
- چالش‌ها و مشکلات در روند تثبیت قوه قضاییه..... ۴۷۸
- شورای نگهبان قانون اساسی..... ۴۸۱
- ذهنیت تاریخی در پیدایی شورای نگهبان..... ۴۸۲
- شورای نگهبان در پیش‌نویس قانون اساسی..... ۴۸۲
- نقش امام خمینی در تثبیت شورای نگهبان..... ۴۸۶
- شورای تشخیص مصلحت نظام..... ۴۸۸
- مصلحت و حفظ نظام..... ۴۹۰
- حکم حکومتی و مصلحت نظام..... ۴۹۲
- امام خمینی و مصالح نظام..... ۴۹۳
- پیدایش مجمع تشخیص مصلحت نظام..... ۴۹۷
- مقدمات و زمینه‌های تشکیل مجمع..... ۴۹۸
۱. قانون اراضی شهری و مواضع شورای نگهبان و..... ۴۹۸
۲. لایحه قانون کار، مواضع امام و شورای نگهبان..... ۵۰۴
۳. نامه سران نظام به امام خمینی..... ۵۱۰
۴. تأسیس مجمع تشخیص مصلحت نظام..... ۵۱۲
۵. مجمع تشخیص مصلحت در بازنگری قانون اساسی..... ۵۱۳
- مجلس خبرگان رهبری..... ۵۱۶
- مجلس خبرگان رهبری در قانون اساسی..... ۵۱۷
- اهمیت و جایگاه مجلس خبرگان..... ۵۱۸
- استقلال مجلس خبرگان رهبری..... ۵۲۵
- اختیارات و مسؤولیت‌های قانونی خبرگان رهبری..... ۵۲۶

روند استقرار مجلس خبرگان.....	۵۲۸
تعیین قائم مقام رهبری.....	۵۳۰
آقای منتظری در مسیر جدایی.....	۵۳۴
فصل هشتم: ظرفیت سازی، تحول در ساختار سیاسی و استمرار نظام سازی.....	۵۴۱
استقرار نظام، زمینه برای تحول در فقه سیاسی.....	۵۴۴
نقش عنصر زمان و مکان در تحول ساختاری و نظری.....	۵۴۵
سیره نبوی در استقرار تدریجی نظام سیاسی.....	۵۴۵
فرهنگ سازی و تحول در ساختار سیاسی.....	۵۴۷
تحول در ساختار سیاسی با استفاده از تجارب ده ساله.....	۵۴۸
جایگاه سیاست های کلی نظام در ساختار سیاسی.....	۵۵۵
بازنگری قانون اساسی.....	۵۵۷
منابع و مآخذ.....	۵۶۳

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران به عنوان یک پدیده، ریشه در فرهنگ و تاریخ سیاسی، اجتماعی و دینی جامعه ایران دارد که با گذر از جریان‌ها و تحولات پیشین، الگویی بدیع از نظام سیاسی را پی نهاده است. نوعی نظام سیاسی که با تفسیری نوین از متون دینی، در صدد ارائه تجربه‌ای نو در بنیاد نهادن یک زندگی سیاسی، مبتنی بر فضیلت‌ها و ارزش‌های دینی است. انقلاب اسلامی بر خلاف جنبش‌های سیاسی گذشته در ایران و جهان اسلام که در قالب ناسیونالیسم، دموکراسی و مشروطه آمیخته با هویت غربی یا التقاطی از فرهنگ غرب بود، این بار با نماد روحانیت به رهبری امام خمینی (ره) تفسیر و بیان جدیدی از اهداف و آرمان‌های گذشته و با تصحیح و بازسازی تفکرات کهن، روش‌ها و معیارهای نوینی ارائه کرد که متناسب با تحولات تاریخی و فرهنگی ایران بود.

انقلاب اسلامی ایران با سایر تحولات قرن بیستم تفاوتی اساسی دارد؛ زیرا تحولاتی که نام انقلاب را با خود به یدک می‌کشند، اولاً به اندازه انقلاب ایران ریشه در تاریخ کشور خود ندارند و ثانیاً در همه بسترهای به وجود آمده فروغ چندان‌ی نداشته‌اند. برعکس در مورد انقلاب ایران باید گفت که

این انقلاب محصول تداوم یک رشته تحولات دینی و فکری در بستر طولانی تاریخ^۱ است؛ چنانچه پرفسور حامد الگار می‌نویسد:

یکی از عواملی که انقلاب اسلامی را از تمامی انقلابات دگرگون‌ساز دیگر قرن حاضر متمایز می‌سازد همین ریشه‌های عمیقی است که این انقلاب در گذشته تاریخی دارد، در حالی که انقلاب‌های روسیه، چین و نظایر آنها، دست کم نظراً در صدد نفی اساسی همه گذشته تاریخی جوامع خود بوده، در قبال این گذشته از خود عکس‌العمل نشان داده‌اند، انقلاب ایران بر عکس همه اینها، تداوم و تعالی بخش مهمی از میراث اسلامی ایران است.^۲

در واقع، انقلاب اسلامی ایران که مبتنی بر نوعی «آرمان و هویت مذهبی» است، ریشه در میراث و سنن اسلامی ایران دارد و به عقیده نظریه‌پردازان انقلاب‌ها، نشانه‌ای از یک نوع انقلاب جدید بود: «اولین قیام بزرگ علیه نظام‌های زمینی، فراگیرترین و مدرن‌ترین قیام».^۳

دیگر ویژگی مهم این انقلاب، برپایی و استمرار نظامی است که به رغم تلاش قدرت‌های استعماری از در اختیار گرفتن دستگاه‌های اطلاع‌رسانی و جنگ روانی گرفته تا هجوم نظامی و بهره گرفتن از سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی به نفی و حذف آن، به سرعت الگویی نو مبتنی بر اندیشه سیاسی اسلامی عرضه کرد. هر چند این الگو به دلیل نبود پشتوانه تجربی در دوران جدید، کارزایی سخت با ذهنیت‌های شکل گرفته بر اساس فلسفه و جهان‌نظری اومانیستی و اندیشه‌های

۱. نزیه ایوبی، جایگاه اسلام سیاسی در خاورمیانه، ترجمه داود کیانی، ص ۱۶۱.

۲. حامد الگار، انقلاب اسلامی ایران، ترجمه مرتضی اسعدی و حسن چیذری، ص ۲۰.

۳. گنورک اسنات، «انقلاب در عصر بی‌روح»، ترجمه علی اکبر حاج عوفی، فصلنامه گفتمان، ش ۸، ص ۱۱۵.

منقطع از منبع و حیانی در مغرب‌زمین و هم جهادی تمام عیار با شیفتگان مرام‌های چپ متأثر از جهان کمونیست آن روزگار و هم نظام سلطه را در راه تعریف و ارائه و استقرار این نظام در مقابل داشت، اما با موفقیت آن را پشت سر گذاشت و توانست نظامی سیاسی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی با الگوی مبتنی بر فرهنگ، تاریخ و خواست ملی برپا کند.

بی‌تردید بازشناسی مبانی و زیرساخت‌ها و ارائه الگوی بدیع و کنش‌ها و واکنش‌های اصحاب اندیشه، بدان روست که این رویارویی‌ها و فراز و نشیب‌ها در این مسیر به فهم درست و انتقال صحیح اصول و اساس و مبانی تکوین نظام اسلامی کمک خواهد کرد و نیز از نگارگری‌های مغرضانه و ناصواب و ابهام‌ها در این مسیر جلوگیری کند و به روشن‌شدن مبانی مختلف این مسیر بالنده و شالوده‌های نظام برخاسته از فرهنگ و تاریخ و هویت ایرانی - اسلامی منجر خواهد شد.

نظام اسلامی نوپدید برخاسته و متکی بر رخدادهای شالوده‌های انقلاب اسلامی است. بنابراین در صفحات نخست این نوشتار به فرایند رخداد انقلاب اسلامی و کشتگران این عرصه می‌پردازیم و در ادامه، چارچوب و شالوده نظری این دگرگونی بزرگ اجتماعی و سیاسی مورد بازکاوی قرار خواهد گرفت و پس از آن در فصولی چند به مبانی و روند پر فراز و نشیب شکل‌گیری ساختار و استوار نظام سیاسی از فرایند نهادسازی و عبور از دوراه گذار تدوین قانون اساسی و مواجهه‌های نظری در این عرصه‌ها و نیز موانع و چالش‌های فرا روی این فرآیند تبیین گشته است. امید است مورد اقبال اصحاب قلم، اساتید و پژوهشگران قرار گیرد و خدمتی به جامعه علمی و فرهنگی کشور باشد.

حمید احمدی حاجیکلاهی

پاییز ۱۳۹۰